

Úprava vlastností zemin vápnem a volné vápno obsahujícími produkty

*Projekt TAČR s názvem FR-TI4/714
Výzkum a inovace úprav horninového
prostředí vápennými aditivy*

Úvodem

Dovolte, abych navázal na přednášku na toto téma z loňského roku a připomněl některé výsledky řešení projektu, které se ukázaly být pro postupy při úpravách vlastností zemín na stavbách pozemních komunikací významné.

Z dosavadních závěrů je vhodné uvést požadavek na stanovení obsahu reaktivního SiO_2 v zeminách, ukázalo se, že při obsahu reaktivního SiO_2 v zemině nad cca 25 % zemina vykazuje pucolánovou reakci. To je významné z hlediska dlouhodobého uložení zeminy jako nestmelené směsi v tělese komunikace, kdy pevnost této směsi neustále pomalu narůstá. S tím souvisí i provedení zkoušky pucolanity. Zeminy, vykazující pucolanitu, budou dlouhodobě při uložení v tělese komunikace mít lepší vlastnosti než zeminy, u nichž dochází při vápnění pouze k flokulaci jemných částic.

V loňském roce jsme se zabývali možností využití odprašků z by-passu z cementářských rotačních pecí (BPD) namísto bílého vzdušného vápna při úpravách zemín. BPD obsahuje vždy dostatek volného vápna a dále také obsahuje reaktivní formy křemičitého a hlinitého oxidu. Také se chová jako hydraulické pojivo.

Naše aktivity pro letošní rok jsou v rámci projektu směřovány hlavně na reakce SiO_2 a dalších reaktivních složek zemin s volným CaO , tedy především reakce pucolánového charakteru.

Kromě geomechanických zkoušek, prováděných v laboratoři firmy ARCADIS, jsme se zaměřili na možnost a způsob zjištění produktů pucolánových reakcí v zeminách, upravených vápnem a BPD.

Jednou ze zvolených metod je mineralogická analýza pomocí difrakce rtg. paprsků (XRD). Další zkušební metodou je diferenční termická analýza (DTA) a vážková termická analýza (TG).

Přístrojové vybavení pro tyto zkušební postupy laboratoř VÚ maltovin nevlastní, proto jsme se obrátili na Centrum materiálového výzkumu (CMV) při FCH VUT Brno, kde se tyto práce prováděly.

Pochopitelně byl při úpravě pomocí BPD sledován i vliv na geomechanické vlastnosti zemin.

Vliv BPD na vlastnosti zemin

Hutnitelnost:

Hutnitelnost zemin byla zjišťována standardní Proctorovou zkouškou (byla popsána v přednášce z roku 2015). Bylo zjištěno na zemině z lokality Řehlovice (výstavba D8), že se snižuje obsah vody v zemině, při němž dochází k maximálnímu zhutnění a že se zvyšuje dosažená maximální objemová hmotnost zeminy.

Tabulka č.1: *Výsledky zkoušky hutnitelnosti Proctor standard*

vzorek							
Řehlovice	w (%)	37,0	41,1	46,1	50,4	50,4	53,4
	ρ_d (kg/m ³)	1127	1151	1197	1154	1155	1111
Řehlovice + 25 % BPD	w (%)	35,9	37,9	40,2	42,3	43,9	
	ρ_d (kg/m ³)	1235	1254	1261	1253	1231	

Únosnost:

Pro nestmelené směsi pro výstavbu pozemních komunikací požadována minimální hodnota tzv. Kalifornského poměru únosnosti CBR ve výši 15 %. Na příkladu zeminy Řehlovice je velmi dobře vidět účinek přídatku BPD.

Čistá zemina ihned po zhutnění:	4,80 %
Po 3 dnech zrání a 96 h sycení vodou:	12,10 %
Zemina s 25 % BPD ihned po zhutnění:	15,30 %
Po 3 dnech zrání a 96 h sycení vodou:	147,00 %
Po 56 dnech zrání a 96 h sycení vodou:	563,00 %

Tato směs byla po 56 dnech zrání a nasycení vodou tvrdá a vůbec nepřipomínala zeminu třídy F8. Pro nestmelené směsi je hodnota CBR až příliš vysoká a je možno tedy přidavek BPD snížit. Z těchto výsledků je ale zřejmé, že dochází k hydraulickému tuhnutí a tvrdnutí v důsledku hydratačních a pucolánových reakcí.

Vznik hydratačních produktů

K flokulačním účinkům roztoku hydroxidu vápenatého ve vodě se přidávají projevy reakce hydroxidu vápenatého s aktivními formami SiO_2 v zemině (pucolánové reakce) a při použití BPD (nebo jakéhokoliv hydraulicky reagujícího aditiva) tvorba hydrosilikátů a hydroaluminátů vápenatých.

Pucolánové reakce probíhají pomalu a dlouhodobě. Při krátkodobých laboratorních zkouškách nevzniká dostatečné množství produktů těchto reakcí, aby bylo možno prokázat jejich vznik RTG difrakcí.

Ale po 56-denním zrání vzorků s obsahem BPD byly produkty hydratačních reakcí prokázány pomocí diferenční termické analýzy a vážkové termické analýzy na zemině Řehlovice. U té již z dřívějších zkoušek byl prokázán vysoký obsah aktivních forem SiO_2 (téměř 50 %).

Při termických analýzách byl u zemin s přísadou BPD zjištěn nový endotermní pík při teplotě okolo 300 °C, spojený s úbytkem hmotnosti vzorku a s únikem vodní páry. Jedná se tedy o dehydrataci nebo dehydroxylaci minerálů, nově vzniklých během zrání vzorku. Vznik tohoto endotermního píku byl zjištěn ale pouze u zeminy s přísadou BPD.

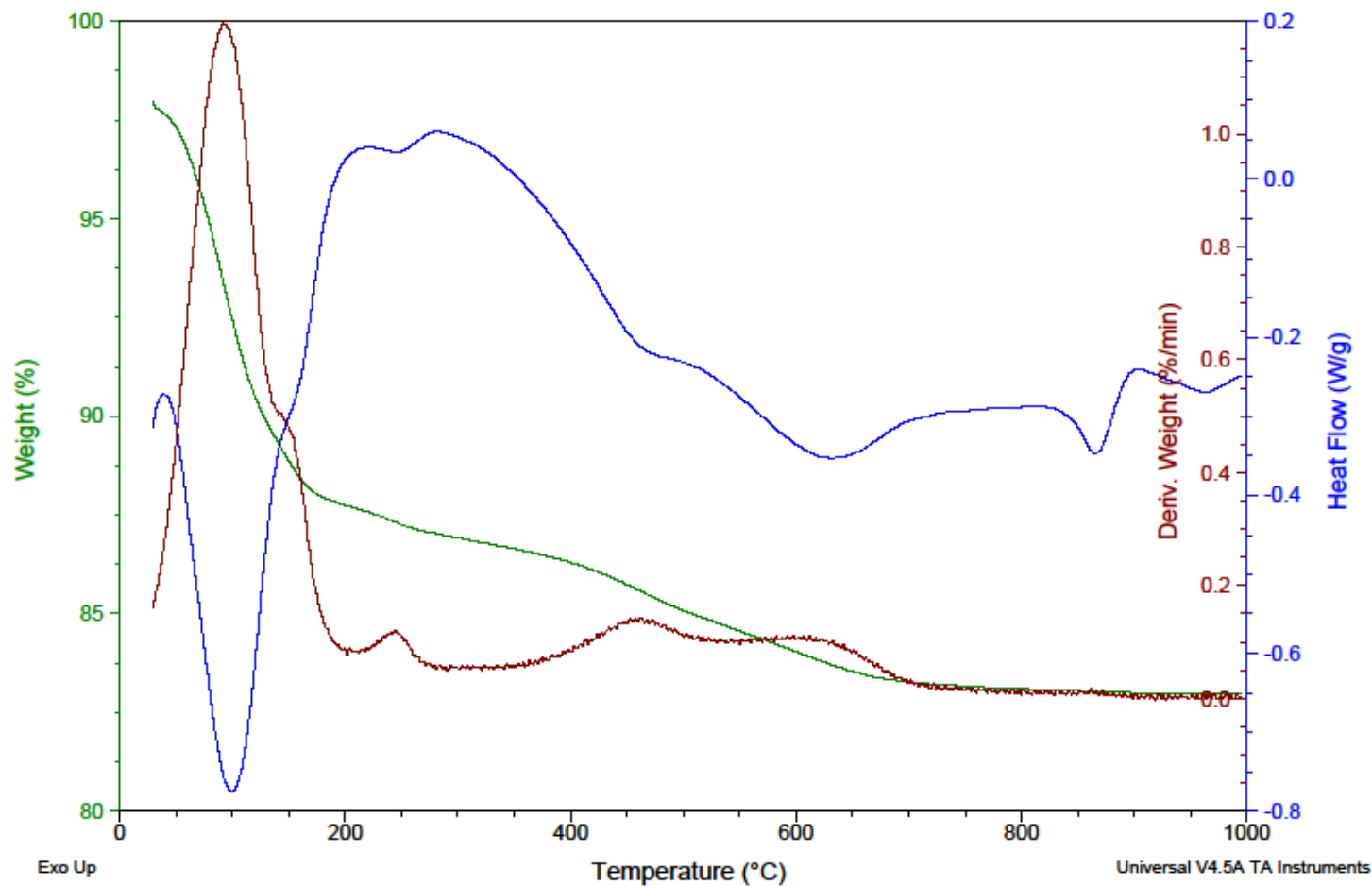
Přísada odpovídajícího množství vápna VČS tento pík nepřinášela. Nelze ovšem rozlišit, zda se jedná o produkt reakce mezi hydroxidem vápenatým a reaktivním SiO_2 nebo produkt hydratace některých složek BPD. Protože tento jev byl nepatrný u zemin s nízkým obsahem reaktivního SiO_2 , je pravděpodobné, že se jednalo o produkt pucolánové reakce. U jiných zemin také nebylo dosaženo tak vysokých hodnot CBR jako u zeminy Řehlovice.

Graf č. 1: křivky DTA a TG čisté zeminy Řehlovice

Sample: Řehlovice 9
Size: 45.3860 mg
Method: Temperature

DSC-TGA

File: C:\...Data Q600\ŘEHLOVICE 9.001
Operator: CMV
Run Date: 26-Oct-2015 12:51
Instrument: SDT Q600 V20.9 Build 20

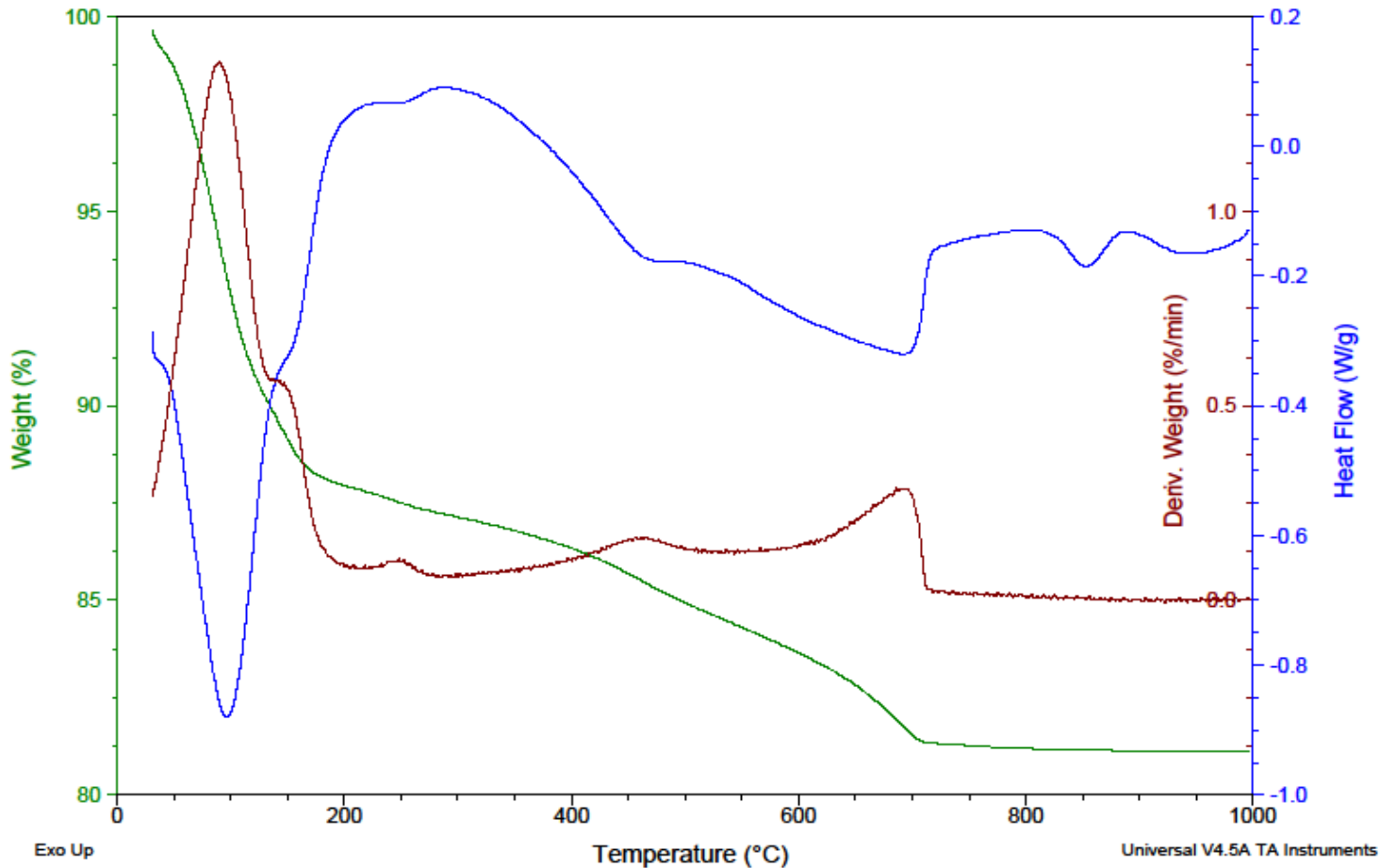

Graf č. 2: *křivky DTA a TG zeminy Řehlovice s přísadou vápna VČS*

Sample: vz 3 Řehlovice 3% CaO
Size: 42.6600 mg
Method: Temperature

DSC-TGA

File: C:\...IVZ 3 ŘEHLOVICE 3% CAO.001
Operator: CMV
Run Date: 21-Oct-2015 11:56
Instrument: SDT Q600 V20.9 Build 20

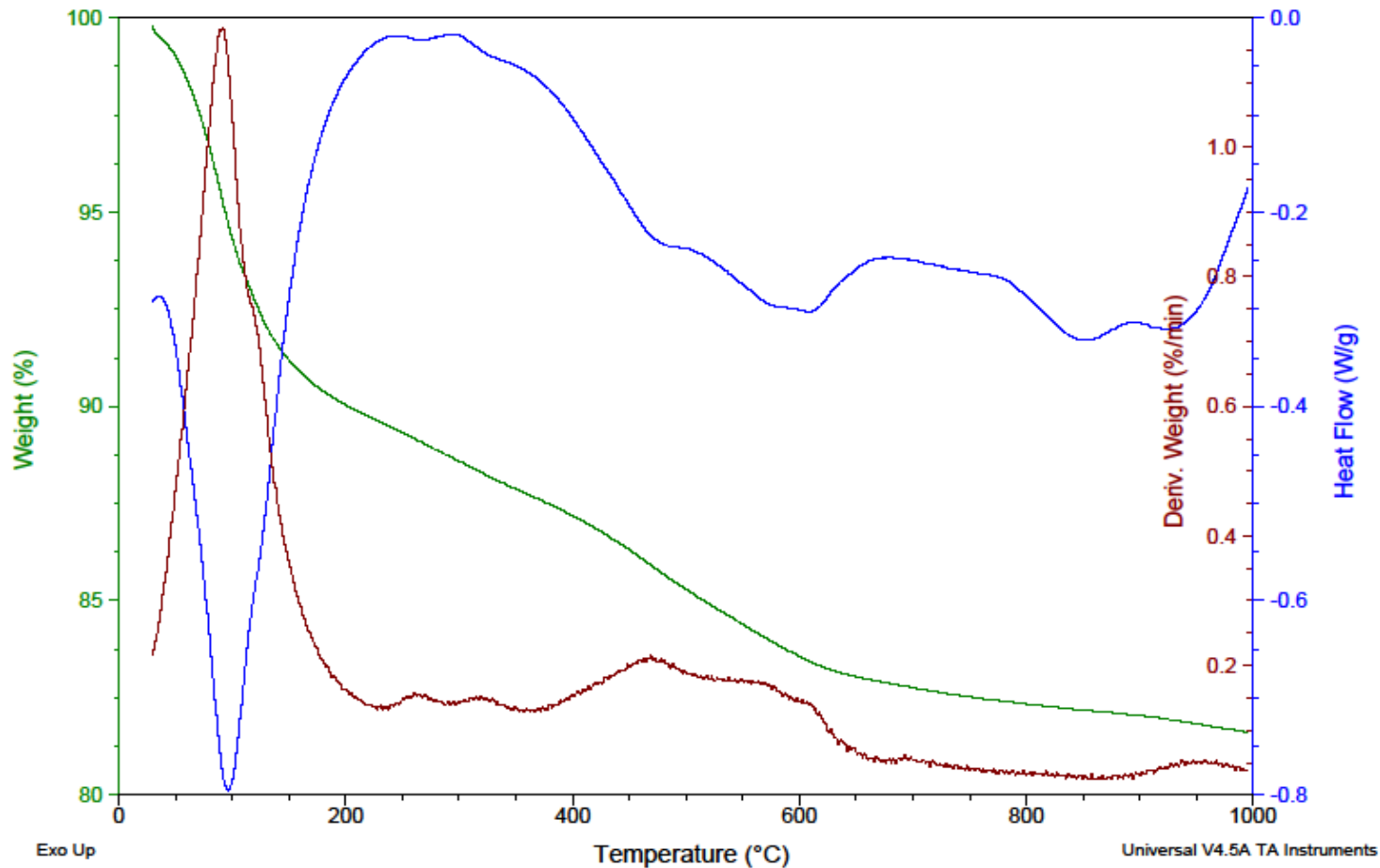

Graf č. 3: křivky DTA a TG zeminy Řehlovice s přísadou BPD

Sample: vz 2 Řehlovice 3% CaO v BPD
Size: 49.6820 mg
Method: Temperature

DSC-TGA

File: C:\...VZ 2 ŘEHLOVICE 5% CAO V BPD.001
Operator: CMV
Run Date: 21-Oct-2015 14:29
Instrument: SDT Q600 V20.9 Build 20

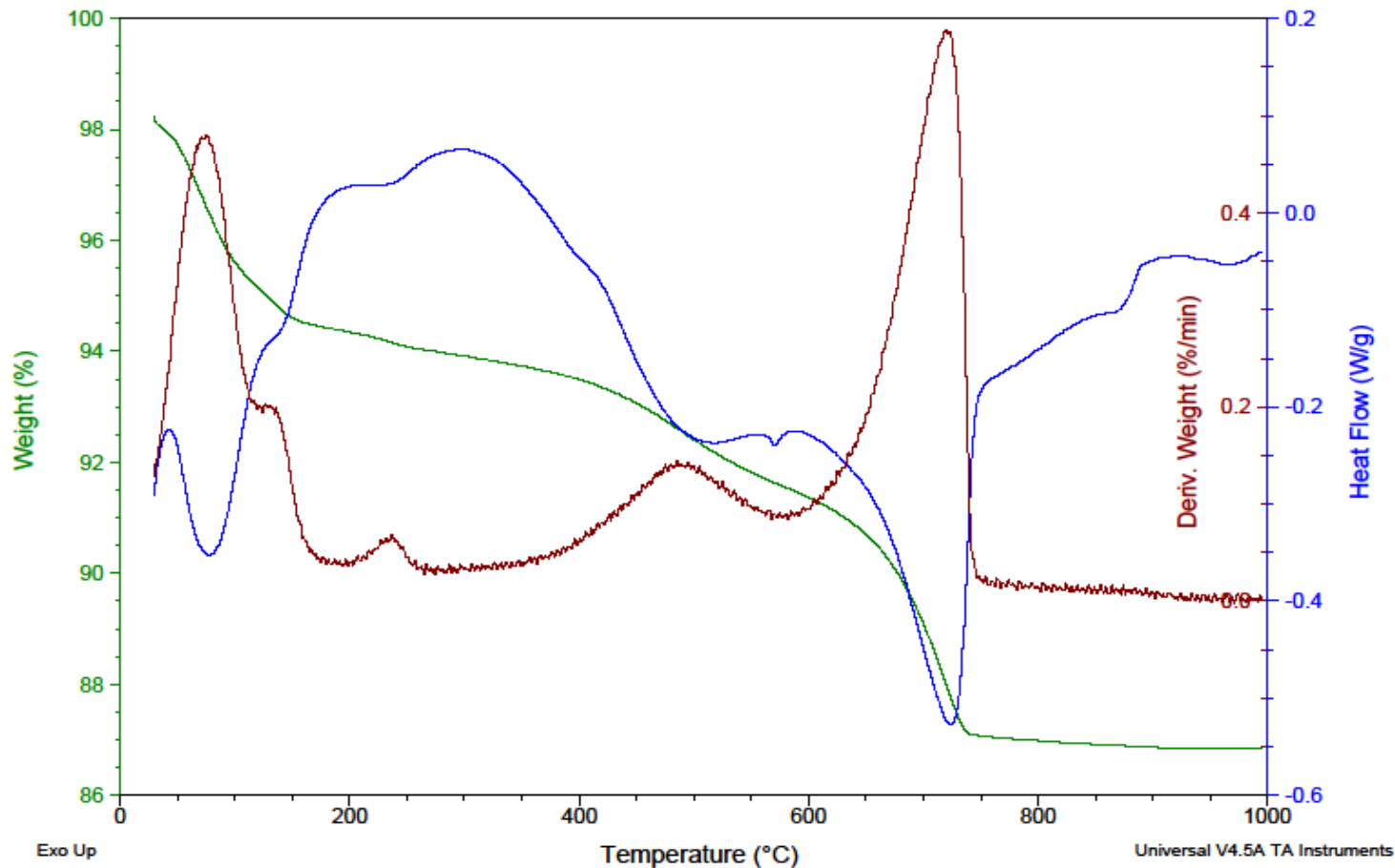

Graf č.4: křivky DTA a TG zeminy Lipník n.B.

Sample: Lipník S1-9
Size: 48.3440 mg
Method: Temperature

DSC-TGA

File: C:\...Data Q600\LIPNÍK S1-9.001
Operator: CMV
Run Date: 23-Oct-2015 08:52
Instrument: SDT Q600 V20.9 Build 20

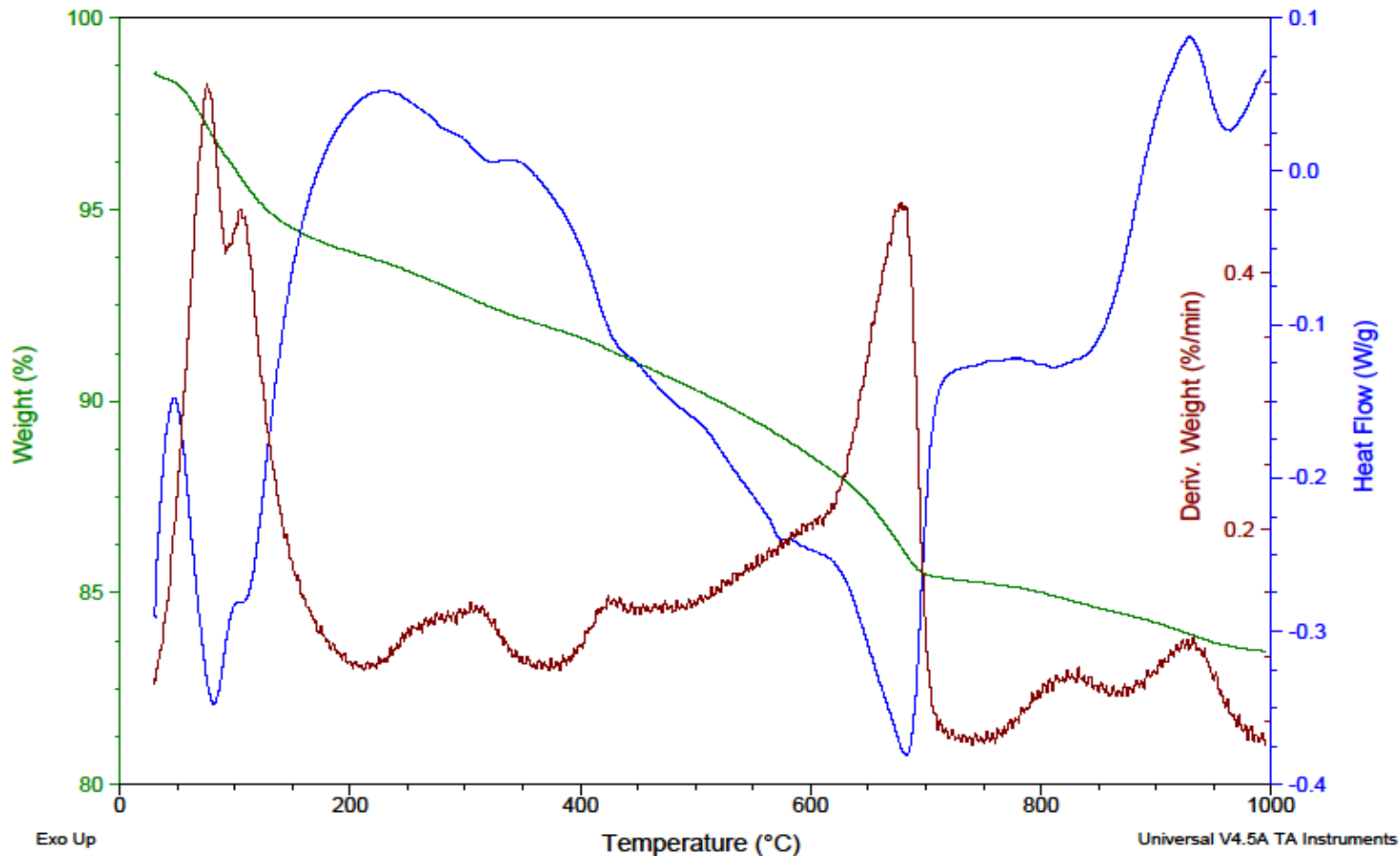

Graf č.5: křivky DTA a TG zeminy Lipník n.B. s přísadou BPD

Sample: vz 6 Lipník 5% CaO v BPD
Size: 39.9590 mg
Method: Temperature

DSC-TGA

File: C:\...VZ 6 LIPNÍK 5% CAO V BPD.001
Operator: CMV
Run Date: 22-Oct-2015 17:33
Instrument: SDT Q600 V20.9 Build 20

Možnost použití BPD

Využití BPD při vylepšování vlastností zemin se jeví jako jedna z dalších možností uplatnění tohoto materiálu ve stavebnictví. Na rozdíl od tradičně používaného vzdušného vápna vede k rychlejšímu tuhnutí až tvrdnutí upravené zeminy. K flokulačním účinkům hydroxidu vápenatého se přidávají změny spojené se vznikem produktů hydratace minerálů obsažených v hydraulicky se chovajícím BPD a také změny a možná i urychlení průběhu pucolánových reakcí.

Volba dávkovaného množství BPD ale nejspíš nebude s ohledem na tuhnutí a tvrdnutí směsi probíhat tradičními způsoby měřením pH směsi a podobně, ale bude vycházet z požadovaných vlastností upravené zeminy.

Zhutňování vrstvy upravené zeminy bude nutno provádět ihned po zamísení zeminy s BPD a dále nebude vhodné již zhutněnou vrstvu rozrušovat a znovu zhutňovat, což je při tradičním vylepšování vápnem prováděno. Došlo by totiž k porušení již vytvořených struktur a naopak ke zhoršení vlastností.

DĚKUJI ZA POZORNOST